

De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Mevrouw dr. J. Bussemaker
Postbus 16375
2500 BJ Den Haag

Datum: 3 april 2014
Kenmerk: rc-2013.06814/2

Betreft: advies immaterieel erfgoed

Geachte mevrouw Bussemaker,

In uw brief van 26 september 2013 vraagt u de raad te adviseren over thema's voor internationale nominaties van immaterieel erfgoed. U bent van plan een internationale voordracht - in het kader van het UNESCO-verdrag - in te dienen. Voordat de raad ingaat op uw vraag, schetst hij eerst kort de achtergrond van dit verdrag.

Aanleiding

In 2012 is de Tweede Kamer akkoord gegaan met de ratificatie van het *Verdrag ter bescherming van het Immaterieel Cultureel Erfgoed*. De doelstellingen van dit UNESCO-verdrag zijn:¹

- Het immaterieel cultureel erfgoed beschermen
- Respect verzekeren voor het immaterieel cultureel erfgoed van de betrokken gemeenschappen, groepen en individuen
- Op lokaal, nationaal en internationaal niveau het bewustzijn verhogen van het belang van het immaterieel cultureel erfgoed en daarvoor wederzijdse waardering verzekeren
- Voor internationale samenwerking en hulp zorgen

Dit verdrag is in 2003 tot stand gekomen na een langlopende discussie over immaterieel erfgoed. Voor het materiële erfgoed is sinds 1972 het Werelderfgoed Verdrag van toepassing, maar voor immaterieel erfgoed was er weinig geregeld.

¹ Zie de *Conventie betreffende de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed*, oktober 2003

De toenmalige minister van Buitenlandse Zaken, de heer Rosenthal en de toenmalige staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, de heer Zijlstra, wezen in de nota aan de Staten-Generaal van maart 2012 ² ook op dit aspect: “het verdrag is ook bedoeld om een betere internationale balans te bewerkstelligen tussen enerzijds het behoud van - materieel - Werelderfgoed, dat wordt gedomineerd door westerse landen, en anderzijds het veiligstellen van immaterieel erfgoed dat vooral in de niet-westerse landen te vinden is.”

In 1989 deed UNESCO een aanbeveling over de bescherming van traditionele cultuur en folklore. Deze aanbeveling lag mede aan de basis van de totstandkoming van het *Verdrag ter bescherming van het Immaterieel Cultureel Erfgoed*. In 2012 heeft het Koninkrijk der Nederlanden het UNESCO-verdrag geratificeerd en in augustus van dat jaar is het verdrag voor het Koninkrijk der Nederlanden in werking getreden. Door het verdrag te ratificeren, is het Koninkrijk akkoord gegaan met enkele vereisten ervan. Zo wordt elk deelnemend land geacht de nodige maatregelen te nemen om de bescherming van het aanwezige immaterieel cultureel erfgoed te verzekeren. Ook stelt het land één of meerdere inventarissen hiervan op.

Daarnaast biedt het verdrag voor het immaterieel erfgoed, evenals het Werelderfgoed Verdrag, de mogelijkheid om internationaal voor te dragen voor internationale lijsten en een register op het gebied van immaterieel erfgoed. Voor internationaal voordragen bestaan er drie opties:

1. De representatieve lijst van het immaterieel cultureel erfgoed van de mensheid (artikel 16): *opname van het element op deze lijst zal de zichtbaarheid en het bewustzijn van de betekenis van het immaterieel cultureel erfgoed helpen verzekeren en de dialoog aanmoedigen en zo de culturele diversiteit in de wereld weerspiegelen en getuigen van de menselijke creativiteit.*
2. Lijst van immaterieel cultureel erfgoed dat dringend bescherming nodig heeft (artikel 17): *het element op deze lijst behoeft dringend bescherming, omdat zijn levensvatbaarheid gevaar loopt ondanks de inspanningen van de betrokken gemeenschap, groep of, indien van toepassing, individuen en staat/staten.*
3. Register van programma's, projecten en activiteiten voor de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed (artikel 18): *het programma, project of de activiteit bevordert de coördinatie van de inspanningen voor het beschermen van immaterieel cultureel erfgoed op regionaal, sub-regionaal en/of internationaal niveau en weerspiegelt de principes en de doelstellingen van het verdrag.*

² Tweede Kamer der Staten-Generaal, vergaderjaar 2011-2012, 33 206 (R1979)

Adviesaanvraag

In uw brief geeft u aan dat u van plan bent internationaal voor te dragen. U vraagt de raad te adviseren over een beperkt aantal algemene thema's, als kader voor de selectie van immaterieel erfgoed dat kan worden voorgedragen voor de internationale lijsten en het register van het verdrag. Dat kader wilt u voor een bepaalde periode vaststellen.

Voorwaarde voor internationale voordracht is dat het immaterieel erfgoedelement op een nationale inventaris staat. Sinds 2012 beschikt Nederland over zo'n inventaris, die is opgezet en wordt beheerd door het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed (VIE). De inventaris bevat momenteel (maart 2014) 43 voorbeelden (zie bijlage 4). Het is uw bedoeling dat het VIE ook de internationale voordracht zal voorbereiden, op basis van thema's waarover u de raad nu om advies vraagt.

De raad heeft ter voorbereiding van dit advies een commissie samengesteld onder leiding van Gerard Rooijackers. De samenstelling ervan is opgenomen in bijlage 2. De commissie heeft diverse partijen uit het veld geraadpleegd. Een overzicht van deze gesprekspartners vindt u in de bijlage 3. De raad is de commissie zeer erkentelijk voor haar werk.

Advies

De raad is van mening dat het ratificeren van het verdrag een goede keus is geweest. Immaterieel erfgoed heeft een even groot belang als materieel erfgoed en beide vormen zijn vaak onlosmakelijk met elkaar verbonden. Nederland neemt door ratificatie zijn verantwoordelijkheid voor de zorgvuldige omgang met immaterieel erfgoed.

De raad ondersteunt ook het besluit om internationaal voor te dragen. Wel vindt hij het een lastige opgave om over thema's te adviseren die mogelijk uitsluitend kunnen werken. Een belangrijk criterium om in aanmerking te komen voor internationale selectie is immers dat het voorgedragen element of programma is genomineerd na de (breedst mogelijke) participatie van de betrokken gemeenschap. Het is dus van belang dat er een groot draagvlak bestaat voor het immateriële erfgoed en dat voordrachten door een groep breed gedragen worden.

Door voorafgaand thema's voor selectie aan te wijzen, kunnen bepaalde elementen in beginsel al uitgesloten worden. Terwijl de aard van dit verdrag juist gericht is op een *bottom-up* benadering, waarbij een kwalitatief oordeel niet aan de orde is. In plaats van over enkele thema's te adviseren, kiest de raad daarom voor een bredere benadering en identificeert hij vijf categorieën. Deze categorieën kunnen gezamenlijk al het immaterieel erfgoed omvatten zodat er van uitsluiting geen sprake is. Hij adviseert de minister per jaar of periode uit te gaan van een van deze categorieën en hierbinnen een selectie te doen.

De raad heeft de volgende categorieën gekozen:

- Beeld en geluid (*inclusief taal als overdrachtsmiddel*)
- Eten en drinken
- Rituelen en gebruiken
- Ambacht en techniek
- Feest en spel

Naast deze categorieën adviseert de raad twee criteria bepalend te laten zijn voor internationale voordracht:

- *Generieke fenomenen.* Ga bij internationale voordracht niet uit van een op zichzelf staand immaterieel erfgoedelement, maar volg een bredere aanpak waarbij gelijksoortige elementen als één fenomeen worden voorgedragen (bijvoorbeeld de bloemencorso's of de gildecultuur).
- *Gezamenlijke voordracht.* Zoek samenwerking met andere lidstaten, want veel culturele fenomenen beperken zich immers niet tot de nationale grenzen van de huidige lidstaten. Ga uit van een grensoverschrijdend perspectief op verwantschap en verscheidenheid van fenomenen en erfgoedgemeenschappen.

Het verdrag en de uitvoering ervan

Hoewel uw adviesaanvraag zich uitsluitend richt op thema's, wil de raad over het verdrag en de uitvoering ervan nog enkele opmerkingen plaatsen.

Definitie immaterieel erfgoed

De raad plaatst een kanttekening bij de definitie van immaterieel erfgoed die het verdrag hanteert. In het verdrag wordt gesteld dat er uitsluitend rekening wordt gehouden met het immaterieel cultureel erfgoed dat zowel compatibel is met bestaande internationale instrumenten voor mensenrechten als met de vereiste van wederzijds respect tussen de gemeenschappen, groepen en individuen, en duurzame ontwikkeling.

De raad constateert een discrepantie tussen deze criteria en de aard van bepaalde vormen van immaterieel erfgoed. Immaterieel erfgoed is kenmerkend voor een bepaalde groep mensen en onderscheidt hen van anderen. Vaak is dit onderscheidende aspect voortgekomen uit onderlinge strijd of afzetting tegen anderen. Volgens de huidige criteria van UNESCO zou dit soort immaterieel erfgoed daardoor niet kunnen voldoen aan het verdrag.

Hetzelfde geldt voor het criterium van de mensenrechten. Vele tradities, kenmerkend voor een bepaald land of een bepaalde bevolkingsgroep, kunnen worden gezien als strijdig met de huidige rechten van de mens.

Onderscheid tussen man en vrouw is daarbij een duidelijk voorbeeld, naast onderscheid dat is terug te voeren op voormalige koloniale verhoudingen en verschil in etniciteit.³

Immaterieel erfgoed is per definitie niet 'onschuldig'. Dat ontkennen of negeren is naar het oordeel van de raad riskant. De raad adviseert dan ook de definitie van immaterieel erfgoed in ieder geval in de nationale aanpak zo breed mogelijk te hanteren. Alle uitingen die als kenmerkend worden beschouwd voor en gedragen en in stand gehouden door een bepaalde gemeenschap, inclusief eventueel bijbehorende discussie, dienen te vallen onder de term immaterieel erfgoed.

Nationale inventaris

Het opstellen van een of meerdere inventarissen van immaterieel erfgoed is een verplichting van het verdrag. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft subsidie verleend voor een plan van aanpak als startpunt hiervoor. Het VIE heeft de organisatie van de inventaris, waarop vormen van immaterieel erfgoed in Nederland en de bijbehorende erfgoedgemeenschappen een plek kunnen krijgen, op zich genomen. Alleen elementen die op een dergelijke inventaris staan, kunnen internationaal worden voorgedragen.

Daarnaast is er, met financiële ondersteuning van Nederland, een capaciteitsprogramma gestart in het Caribisch gebied om daar het verdrag uit te voeren. De verschillende eilanden zullen allemaal een eigen inventaris opzetten, die mogelijk in een later stadium zal aansluiten bij de Nederlandse inventaris. De raad vindt het positief dat er voldoende aandacht wordt besteed aan het immaterieel erfgoed in het Caribisch gebied. Ook daar heeft immaterieel erfgoed immers een grote invloed op het dagelijks bestaan.

De Nederlandse inventaris voldoet, zoals hij nu is samengesteld, naar de mening van de raad (nog) niet. Het verdrag stelt dat 'de betreffende lidstaat een inventaris opmaakt die een objectief overzicht geeft van praktijken van immaterieel erfgoed en hun dragende gemeenschappen'. In de brief van maart 2012 geven minister Rosenthal van Buitenlandse Zaken en staatssecretaris Zijlstra van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap dan ook terecht aan dat Nederland kiest voor het samenstellen van een brede inventaris die via een *bottom-up* benadering tot stand komt:

³ Richard Kurin, directeur van het Smithsonian Instituut Centrum voor Folklore en Cultureel Erfgoed, constateert in zijn artikel uit 2004 over het verdrag eveneens de tegenstrijdigheid van deze criteria en de aard van immaterieel erfgoed. Zie "Intangible cultural heritage in the 2003 UNESCO convention, Richard Kurin, 2004"³

“het is de bedoeling dat de inventarisatie resulteert in een interactieve publiekstoegankelijke online database. Zo zal deze inventaris van, voor en door het veld zijn”, aldus de toelichtende nota.

De raad heeft er begrip voor dat de inventaris in ontwikkeling is en nog niet een breed beeld geeft van het Nederlands immaterieel erfgoed. Hij constateert echter dat de huidige werkwijze rondom de landelijke inventaris voor verwarring kan zorgen. Een goed voorbeeld hiervan is de discussie over het Sinterklaasfeest. Dat feest staat momenteel niet op de landelijke inventaris, en de suggestie wordt gewekt dat dit om inhoudelijke redenen is. Dit lijkt de raad niet de bedoeling van de inventaris, noch van de rol van het VIE.

Dat het Sinterklaasfeest, gedragen door een grote gemeenschap en kenmerkend voor de Nederlandse cultuur, op de huidige inventaris ontbreekt en dat het VIE hier inhoudelijk op ingaat, suggereert dat het VIE zich een sturende en kwalitatieve rol heeft aangemeten. Plaatsing op de landelijke inventaris kan hierdoor worden gezien als een kwaliteitskeurmerk. Soms wordt plaatsing hierop zelfs al gezien en gecommuniceerd als een UNESCO-keurmerk.

Dit is volgens de raad strijdig met het doel van de inventaris, namelijk het op niet-hiërarchische wijze identificeren van het immaterieel cultureel erfgoed dat aanwezig is op het grondgebied. Bij deze identificatie dient de discussie over het erfgoed meegenomen te worden, evenals de ontwikkeling ervan. Immaterieel erfgoed is immers niet statisch, maar past zich steeds aan de heersende tijdsgeest aan.

Het is opvallend dat bepaalde gemeenschappen er bewust voor kiezen om niet op de landelijke inventaris te komen; bijvoorbeeld om het immaterieel erfgoedelement ‘uit de schijnwerpers’ te houden, uit vrees voor commercialisering of ‘musealisering’ van hun levende traditie. Plaatsing op de huidige inventaris kan gepaard gaan met toenemend toerisme, iets waar niet elke gemeenschap even enthousiast over is.

Daarnaast zijn er ook praktische redenen om niet op de landelijke inventaris te willen of kunnen komen. Zo is dossiervorming momenteel een vereiste voor de landelijke inventaris. Dit heeft mogelijk als gevolg dat alleen goed georganiseerde gemeenschappen op de inventaris terechtkomen. Terwijl het immaterieel erfgoed in Nederland, vaak kleinschalig en lokaal georganiseerd, veel meer omvat dan de huidige inventaris doet vermoeden.

De raad constateert dat de huidige inventaris nog geen breed beeld geeft van het immateriële erfgoed in Nederland en zijn dragende gemeenschappen.

Spraakmakende en bekende fenomenen ontbreken, maar ook meer hedendaagse of stedelijke erfgoedgemeenschappen en die van (postkoloniale) migranten zijn onvoldoende vertegenwoordigd.

De werkwijze met betrekking tot de landelijke inventaris heeft daarom aanpassing, voordat deze kan fungeren als startpunt voor een internationale nominatie. De raad adviseert de landelijke inventaris volledig interactief te laten functioneren. Dat wil zeggen: een brede lijst waarop erfgoedgemeenschappen zelf, dus zonder procedurele drempels of kwalitatieve oordelen, hun immaterieel erfgoedfenomenen kunnen toevoegen. Een goed voorbeeld hiervan is de wiki-database die Schotland hanteert om het immateriële erfgoed in beeld te brengen.⁴ De raad pleit voor een soortgelijke werkwijze voor het Koninkrijk der Nederlanden, waarbij het veld zelf content kan toevoegen en een moderator dit coördineert. Het Caribisch gebied kan hierin meegenomen worden.

Het VIE dient hiervoor meer aansluiting te zoeken bij andere belangrijke spelers in het veld, zoals Imagine IC, de Reinwardt Academie, het Fonds voor Cultuurparticipatie, het Meertens Instituut en andere relevante instituten. Verdere samenwerking tussen deze instellingen, die elk op eigen wijze - traditioneel of modern - immaterieel erfgoed benaderen, kan het landelijke debat over immaterieel erfgoed én de invulling van de landelijke inventaris naar een hoger plan brengen. Daarnaast kunnen deze partijen een grote rol spelen in de communicatie rond immaterieel erfgoed en het UNESCO-verdrag, zodat eventuele misverstanden (zie hierboven) ontkracht kunnen worden.

Internationale voordracht

Aanleiding van de adviesaanvraag is uw voornemen om immaterieel erfgoed internationaal te nomineren. Er zijn hiervoor drie opties (onder artikel 16, 17 en 18). Ook kan er voor meer dan één optie worden genomineerd. De raad loopt hieronder de opties langs.

Artikel 16 betreft de representatieve lijst voor immaterieel erfgoed. Momenteel staan hier vooral elementen op uit landen buiten Europa, hoewel Zuid-Europese landen steeds actiever worden in voordrachten. Noord-Europese landen zijn echter nog vrij terughoudend in het nomineren voor deze lijst.⁵

⁴

http://www.ichscotlandwiki.org/index.php?title=Intangible_Cultural_Heritage_in_Scotland

⁵ <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00559>

U geeft in uw adviesaanvraag aan dat een nominatie nog sterker dan bij het Werelderfgoed bepaalde kenmerken reflecteert waarmee de staat wordt geprofileerd. De raad wil u in dit kader wijzen op de nauwe definitie van immaterieel erfgoed die de UNESCO-commissie hanteert voor deze lijst. Veel immaterieel erfgoed zal dan ook niet in aanmerking komen voor plaatsing op deze lijst. Zoals u zelf al aangeeft, zal het Sinterklaasfeest vanwege de maatschappelijke controverse over de rol van Zwarte Piet weinig kans maken. De nauwe hantering van de definitie, waarbij elke vorm van immaterieel erfgoed met een controversieel aspect niet in aanmerking komt, zorgt ervoor dat de lijst relatief weinig representatief is.

Verder maakt de evaluatie⁶ van het verdrag van immaterieel erfgoed duidelijk dat er door de lidstaten te veel belang wordt gehecht aan de representatieve lijst en dat er onduidelijkheden bestaan over het doel ervan. Zo zijn er lidstaten die plaatsing van hun voordracht op de representatieve lijst zien als eigenaarschap van het immaterieel erfgoedelement in kwestie. Hierdoor kan er competitie of conflict tussen verschillende landen ontstaan. De raad wil dan ook de waarde en het belang van de representatieve lijst nuanceren.

U geeft in uw adviesaanvraag aan dat een voordracht voor artikel 17 minder van toepassing is. U stelt dat deze lijst vooral bedoeld is voor elementen in ontwikkelingslanden die met verdwijning worden bedreigd. Voor Nederland is deze lijst minder van toepassing, zo schrijft u, misschien wel voor de landen in het Caribisch gebied. De lijst van artikel 17 is naar de mening van de raad vooral bedoeld voor immaterieel erfgoed dat wordt bedreigd, doordat er nog maar enkele dragers of beoefenaars zijn die de relevante kennis en vaardigheden ervan bezitten en voor wie geen infrastructuur aanwezig is om dit over te dragen. Voor Nederland is dit inderdaad minder aan de orde, aangezien de infrastructuur van het immaterieel erfgoed hier voldoende is georganiseerd. Het Caribisch gebied kan van deze infrastructuur eveneens gebruikmaken.

De ironie van deze lijst wil de raad u echter niet onthouden. Juist immaterieel erfgoed dat controversieel van aard is, wordt met verdwijning bedreigd. Maar aangezien dit immateriële erfgoed niet door de selectie van de UNESCO-commissie zal komen, zal plaatsing op deze lijst niet aan de orde zijn.

Artikel 18 van het verdrag biedt kansen. Het Koninkrijk kan hier laten zien hoe het omgaat met immaterieel erfgoed en kennis en ervaring verspreiden. *Best practices* worden zo beter zichtbaar.

⁶ *Evaluation of UNESCO's Standard-setting Work of the Culture Sector, Part 1-2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, October 2013*

In de evaluatie van het verdrag wordt geconstateerd dat dit artikel nog onvoldoende benut wordt en weinig zichtbaar is bij de lidstaten. Nederland kan een voorbeeldfunctie vervullen door hiervoor te nomineren en inzichtelijk te maken hoe het met immaterieel erfgoed en bijbehorende discussies omgaat. Het VIE kan belangwekkende activiteiten en programma's over immaterieel erfgoed identificeren en ondersteuning bieden bij de procedure omtrent internationale nominatie. Hier kan ook verdere samenwerking worden gezocht met het Fonds voor Cultuurparticipatie, dat een subsidieregeling uitvoert voor dergelijke initiatieven.

Tenslotte

De raad heeft uw adviesaanvraag zo breed mogelijk benaderd. Naast advisering over thema's heeft hij enkele kanttekeningen geplaatst bij het verdrag zelf en de uitvoering. Hij raadt u aan deze kanttekeningen in overweging te nemen bij het verdere beleid rond immaterieel erfgoed.

Met vriendelijke groeten,

Joop Daalmeijer
Voorzitter

Jeroen Bartelse
Algemeen secretaris

Bijlagen

Bijlage 1 : adviesaanvraag

Bijlage 2: samenstelling commissie

Bijlage 3: overzicht gesprekspartners

Bijlage 4: overzicht nationale inventaris

Bijlage 1
Adviesaanvraag

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

>Retouradres Postbus 16375 2500 BJ Den Haag

Raad voor Cultuur
Postbus 61243
2506 AE DEN HAAG

Cultureel Erfgoed
IPC 3200

Rijnstraat 50
Den Haag
Postbus 16375
2500 BJ Den Haag
www.rijksoverheid.nl

Contactpersoon
R. de Leeuw

T +31 6 46 84 94 02
r.deleeuw@minocw.nl

Onze referentie
545069

Uw referentie

Datum **26 SEP. 2013**
Betreft adviesaanvraag thema's t.b.v. nominaties UNESCO-Verdrag
Immaterieel Erfgoed

Geachte Raad,

In april 2012 heeft het Koninkrijk der Nederlanden het UNESCO-verdrag inzake de Bescherming van het Immaterieel Cultureel Erfgoed (ICE) geratificeerd. Medio augustus 2012 is het verdrag voor het Koninkrijk der Nederlanden in werking getreden.

De doelstellingen van het Verdrag zijn het veilig stellen (*safeguarding*) van het voortbestaan van immaterieel cultureel erfgoed; het verzekeren van respect voor het erfgoed van gemeenschappen, groepen en individuen en het vergroten van het bewustzijn van en waardering voor deze dynamische vorm van erfgoed op lokaal, nationaal en internationaal niveau. Net als bij het Werelderfgoedverdrag bestaat bij het immaterieel erfgoedverdrag de mogelijkheid voor staten om bij UNESCO voordrachten in te dienen voor de verschillende lijsten en het register van het Verdrag.

Het UNESCO-verdrag kent twee lijsten en een register waarvoor kan worden genomineerd:

1. Lijst van immaterieel erfgoed dat dringend bescherming behoeft (artikel 17 van het Verdrag)
2. Representatieve lijst van het immaterieel erfgoed van de mensheid (artikel 16 van het Verdrag)
3. Register van programma's en projecten of activiteiten die de principes en doelen van het verdrag het beste uitdragen (voorbeeldpraktijken) (artikel 18 van het Verdrag).

De bewindspersoon is verantwoordelijk voor internationale voordrachten, die alleen door staten kunnen worden gedaan. Onlangs heb ik het besluit genomen om internationaal te gaan nomineren bij dit Verdrag.

Ik beschouw het Verdrag als een belangrijk instrument voor de ontwikkeling van beleid op het gebied van immaterieel erfgoed. Het Verdrag vormt tevens een kader om internationale samenwerking en uitwisseling van kennis en expertise te stimuleren. Het internationaal nomineren voor de lijsten en het register van het ICE-verdrag behoort daartoe. Door opname van elementen op de lijsten en in het register van het Verdrag wordt het immaterieel erfgoed van het Koninkrijk der

Nederlanden internationaal zichtbaar en kan het een rol spelen in het internationale debat en beleid.

Onze referentie
545069

Met deze brief vraag ik uw advies over de keuze van een beperkt aantal algemene thema's als kader voor de selectie van immaterieel erfgoedelementen die kunnen worden voorgedragen voor de verschillende lijsten van het verdrag.

Achtergrond

Er is een toenemende belangstelling en waardering voor immaterieel erfgoed, zowel bij brede groepen in de maatschappij als bij culturele instellingen. In de definitie van UNESCO geeft immaterieel erfgoed groepen mensen 'a sense of identity and continuity'. Door globalisering dreigt de verscheidenheid van uitingen van immaterieel erfgoed in de wereld te verdwijnen. Voor UNESCO was dat de aanleiding om een Verdrag inzake de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed in het leven te roepen met als doel om dit erfgoed wereldwijd veilig te stellen. In 2003 werd de tekst van het verdrag aangenomen en in 2006 trad het in werking. Inmiddels zijn 153 landen partij bij het verdrag.

Het Verdrag legt de nadruk op het proces van overdracht van dit erfgoed aan volgende generaties. In die zin is immaterieel erfgoed geen object, maar levende ervaring en kennis, d.w.z. levend erfgoed. Het gaat niet om het bevriezen of op een gekunstelde wijze in leven houden van uitingen van immaterieel erfgoed. Culturele gebruiken, tradities, verhalen, ambachtelijke vaardigheden, die tezamen het immateriële erfgoed van de wereld vormen, worden steeds opnieuw gecreëerd en van een gemeenschappelijke betekenis voorzien, aldus de definitie van UNESCO. Het Verdrag beschrijft immaterieel erfgoed als de bron van culturele diversiteit en als een garantie voor duurzame ontwikkeling.

Onder immaterieel cultureel erfgoed verstaat het verdrag zowel de praktijken, voorstellingen, uitdrukkingen, kennis en vaardigheden als de instrumenten, objecten en culturele ruimtes die daarmee worden geassocieerd en die gemeenschappen, groepen en individuen erkennen als deel van hun cultureel erfgoed. Het immaterieel erfgoed zoals in het Verdrag gedefinieerd manifesteert zich in de volgende domeinen:

- (a) mondelinge tradities en uitdrukkingen (inclusief taal als vehikel van immaterieel erfgoed),
- (b) uitvoerende kunsten, (c) sociale gewoonten, rituelen, feestelijke gebeurtenissen, (d) kennis en praktijken betreffende de natuur en het universum, (e) traditionele ambachten.

Het Verdrag gebruikt de term 'safeguarding' (en niet 'protection') om aan te geven dat beschermen als het 'levend houden' van immaterieel erfgoed moet worden opgevat, inclusief activiteiten als identificeren, inventariseren, documenteren, zichtbaar maken, promoten en onderwijzen. Gaat het bij het Werelderfgoed om het unieke, authentieke object van universele waarde, bij het immaterieel erfgoed gaat het om de niet-hiërarchische diversiteit van cultuuruitingen. Om dit dynamische erfgoed veilig te stellen zijn andere, nieuwe manieren van beschermen noodzakelijk dan voor het materiële erfgoed.

Uitvoering Verdrag

De belangrijkste verplichting van het Verdrag op nationaal niveau is het samenstellen van een of meer inventarissen van het immaterieel erfgoed op het grondgebied van desbetreffende staat. Dit in kaart brengen van immaterieel erfgoed dient het zichtbaar maken en veilig stellen ervan.

In Nederland coördineert het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed (VIE) in samenwerking met o.a. het Meertens Instituut de tot standkoming van de Nationale Inventaris van Immaterieel Erfgoed in Nederland. Dit gebeurt met financiële ondersteuning van het ministerie van OCW. Het VIE is het kennisinstituut voor immaterieel erfgoed dat is ontstaan door het samengaan van het Nederlands Openluchtmuseum en het Nederlands Centrum voor Volkscultuur (per 01-01-2013). Belangrijkste taak van het VIE is een bijdrage te leveren aan de uitvoering van het ICE-Verdrag.

De landelijke inventaris gaat vorm krijgen in een interactieve website. Nederland heeft gekozen voor een bottom-up benadering waarbij de erfgoedgemeenschappen hun immaterieel erfgoed middels een laagdrempelige procedure kunnen aanmelden voor de inventaris. Een commissie bij het VIE toetst deze aanvragen. Een erfgoedgemeenschap is een gemeenschap die bestaat uit organisaties en personen die een bijzondere waarde hechten aan cultureel erfgoed of specifieke aspecten ervan, en die het cultureel erfgoed door publieke actie wil behouden en doorgeven aan toekomstige generaties. Inmiddels zijn 30 ICE-elementen ingeschreven in de inventaris, zoals het Bloemencorso van Zundert, het Draaksteken in Beesel, het Driekoningenzingen in Midden-Brabant en een aantal ambachten zoals het Friese houtsnijwerk en het handmatig klompen maken.

De landelijke inventaris is van belang voor het internationaal nomineren. Opname van het ICE-element in een inventaris van immaterieel erfgoed van desbetreffende staat is een voorwaarde voor een internationale voordracht.

Het Fonds voor Cultuurparticipatie voert een regeling uit voor de ondersteuning van *best practices* op het gebied van de *safeguarding* van immaterieel erfgoed. Het thema ambachten staat daarbij dit jaar centraal.

Omdat immaterieel erfgoed rechtstreeks verbonden is aan groepen mensen en hun identiteit, en daarmee kan raken aan o.a. religie en etniciteit, kan ICE aanleiding geven tot controverses op maatschappelijk en politiek terrein. Zo stelde recent de mensenrechtencommissie van de VN vragen aan Nederland over een eventuele nominatie van het Sinterklaasfeest (en daarmee Zwarte Piet) bij UNESCO. Er zijn groepen in Nederland die Zwarte Piet als racistisch bestempelen en een voordracht willen blokkeren. Het stierenvechten in Spanje is ook zo'n omstreden dossier. Een dergelijke voordracht van Nederland zal bij UNESCO weinig kans maken.

Eisen internationale nominaties

De Representatieve lijst is de vitrine van het verdrag. Deze lijst is vooral bedoeld om de diversiteit van het immaterieel erfgoed in de wereld zichtbaar te maken.

De Lijst van immaterieel erfgoed dat dringend bescherming behoeft is vooral bedoeld voor ICE-elementen in ontwikkelingslanden die bedreigd worden met verdwijnen. Deze landen kunnen bij UNESCO steun aanvragen voor het behoud ervan. Voor Nederland is deze lijst minder van toepassing. Wellicht wel voor de landen in het Caribisch gebied.

Het Register van programma's, projecten en activiteiten die de principes en doelen van het verdrag het beste uitdragen legt op projecten die vooral bijdragen aan het beschermen van het immaterieel cultureel erfgoed. Het is een register

van voorbeeldpraktijken¹.

Onze referentie
545069

De twee belangrijkste criteria waaraan UNESCO iedere internationale nominatie toetst, zijn de aantoonbare betrokkenheid en goedkeuring van de betreffende erfgoedgemeenschap (*free, prior and informed consent*) en opname van het ICE-element in een inventaris van immaterieel erfgoed van desbetreffende staat. Vanwege het grote aantal nominaties voor de Representatieve lijst heeft de Algemene Vergadering in juni 2012 een quotum ingevoerd en een rangorde bepaald voor het behandelen van aanvragen. Het plafond is vastgesteld op 62 dossiers per jaarcyclus. Aanvragen van landen waarvan nog geen ICE-elementen op de lijst staan, krijgen voorrang. Daarna volgen multinationale dossiers van landen met het minst aantal elementen op de lijst. Een land kan meerdere nominaties indienen, maar dient dan wel de prioriteit in de dossiers aan te geven.

Het Intergouvernementele Comité van het Verdrag schrijft tijdens zijn jaarlijkse vergadering voorgedragen ICE-elementen al dan niet in op de lijsten. Het Comité wordt geadviseerd door twee advies lichamen. De Subsidiary Body adviseert voor de Representatieve Lijst en de Consultative Body voor de Lijst van Immaterieel Erfgoed dat dringend bescherming behoeft en het Register met voorbeeldpraktijken.

Er zijn verschillende erfgoedgemeenschappen in Nederland die de ambitie hebben om een UNESCO-voordracht voor te bereiden, zoals de bloemencorso's die een gezamenlijk nominatiedossier willen samenstellen. Bovendien zijn er landen om ons heen die graag een multi- of binationale nominatie met Nederland zouden voorbereiden, zoals België en Frankrijk voor het dossier van de Beiaardcultuur, Sint Nicolaas en het Oud Limburgs Schuttersfeest en de Verenigde Arabische Emiraten voor het valkerij-dossier.

Procedure

Immaterieel erfgoed is nauw verbonden met 'identiteit', van individuen, gemeenschappen en landen. In het UNESCO-verdrag staan de erfgoedgemeenschappen centraal. Internationaal wordt van Nederland een inhoudelijk interessant nominatiedossier verwacht. Het is belangrijk om daarbij te bedenken dat een nominatie nog sterker dan bij het Werelderfgoed bepaalde kenmerken reflecteert waarmee de staat wordt geprofileerd. Een eerste voordracht bij dit UNESCO-verdrag heeft dan ook een hoge symbolische waarde, naar de Nederlandse samenleving en naar de internationale gemeenschap toe. Ik vraag uw advies over de keuze van een beperkt aantal algemene thema's als kader voor de selectie van immaterieel erfgoedelementen die kunnen worden voorgedragen voor de verschillende lijsten en het register van het verdrag. Ik verwacht dat u de thema's zodanig kiest dat daarmee tevens ICE-elementen uit Caribisch Nederland (Bonaire, St. Eustatius en Saba) en de andere landen in het Koninkrijk Curaçao, Aruba en St. Maarten kunnen worden geselecteerd.

¹ Zie voor voorbeelden van ICE-elementen op de verschillende lijsten van UNESCO de website van het ICE-verdrag:

<http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?la=EN&pa=home>

Voor Nederland is het belangrijk dat thema's worden gekozen waarmee het ICE van het Koninkrijk der Nederlanden internationaal optimaal wordt geprofileerd en die aansluiten bij de ICE-domeinen van het verdrag². Met welke verhalen en beelden wil Nederland zich onderscheiden?

Een voorbeeld is het thema water, waarmee veel tradities te maken hebben: schaatsen, de Elfstedentocht, koek en zopie, liederen en verhalen, vaardigheden en kennis van dijken en botenbouw. Of kiest Nederland ervoor het ICE van de voormalige Antillen met prioriteit voor te dragen (eventueel in relatie tot uitdrukkingen ervan in Nederland): carnaval, muziek en dans.

Na uw advies over de thema's, zal ik deze voor een aantal jaren vaststellen als kader voor de selectie van ICE-elementen.

Vervolgens kan een procedure in werking treden, waarvan de uitvoering door het VIE wordt georganiseerd. Ik heb een procedure voor ogen waarin mij een aantal keuzemogelijkheden wordt voorgelegd en die tevens een bottom-up benadering toelaat, waarin de erfgoedgemeenschappen optimaal betrokken zijn bij de aanvraag en de samenstelling van het nominatiedossier.

De eerste stap in de procedure is dat erfgoedgemeenschappen een aanvraag voor internationale nominatie kunnen doen en de ambitie aangeven dat zij alles in het werk zullen stellen voor de samenstelling van een optimaal nominatiedossier. Deze aanvraag loopt via het kennisinstituut VIE. Een aanvraag kan pas worden gedaan als het element is opgenomen in de nationale inventaris van immaterieel erfgoed. Een commissie van deskundigen bij het VIE adviseert over de aanvragen en beziet welke het beste invulling geven aan het thema/de thema's en welke aanvragers in staat zijn een kwaliteitsdossier uit te werken, dat voldoet aan de criteria van UNESCO voor internationale voordrachten voor een van de lijsten van het Verdrag.

Het VIE heeft daarbij oog voor het belang van (inter)nationale wisselwerking. Een gelijksoortig immaterieel erfgoedelement kan elders in Nederland, in het Caribisch gebied of ergens anders in de wereld bestaan. De gelijkenissen kunnen zo groot zijn dat besloten kan worden tot een gezamenlijke kandidatuur. Dergelijke samenwerking en uitwisseling van informatie en gezamenlijke nominatie op nationaal of internationaal niveau voor de Representatieve lijst wordt aangemoedigd door UNESCO.

Naast het VIE kunnen andere expertisecentra of cultureel erfgoedinstellingen een rol spelen in de kwalitatieve begeleiding van het traject om te komen tot een optimaal nominatiedossier.

De minister van OCW maakt uiteindelijk de keuze voor de thema's en de te nomineren ICE-element(en). Daarbij worden de richtlijnen van het Intergouvernementele Comité van het Verdrag en de nominatiecriteria in het oog gehouden. Een transparante procedure en goede communicatie zijn daarbij van groot belang.

UNESCO toetst elke nominatie aan de criteria. De criteria voor nominaties voor de Lijst van immaterieel erfgoed dat dringend bescherming behoeft, de

² De immaterieel erfgoed domeinen die het UNESCO-verdrag onderscheidt zijn: a. orale uitdrukkingen, met inbegrip van taal als middel om immaterieel erfgoed over te brengen; b. sociale praktijken, rituelen en feestelijke gebeurtenissen; c. kennis en praktijken betreffende de natuur en het universum; d. traditionele ambachten.

Representatieve lijst en het Register van voorbeeldpraktijken zijn te vinden in de Operationele richtlijnen bij het UNESCO-verdrag. Deze zijn te vinden op de website van UNESCO (zie voetnoot 1) en zijn opgenomen in bijlage 1.

Onze referentie
545069

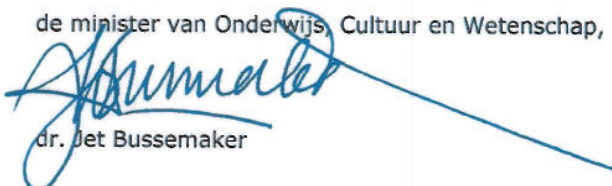
Tijdens een recente *capacity-building* workshop van UNESCO op Aruba (financieel ondersteund door Nederland) over het immaterieel erfgoed-verdrag hebben Curaçao, Aruba en St. Maarten aangegeven dat zij optimaal betrokken willen worden bij het internationaal nomineren.

De voordracht van een ICE-element wordt in de (rijks)ministerraad vastgesteld. Jaarlijks is 31 maart de deadline bij UNESCO voor het indienen van voordrachten. Begin 2015 zou een voordracht vanuit Nederland gereed kunnen zijn (zie bijlage 2 voor de planning).

Er zal minstens een jaar nodig zijn om elementen te selecteren en een of meerdere nominatiedossiers samen te stellen. Ik vraag u dan ook uiterlijk 1 maart 2014 uw advies aan te bieden.

Met vriendelijke groet,

de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,

dr. Jet Bussemaker

Bijlage 1.

Toetsingscriteria UNESCO voor de Lijst van Immaterieel Cultureel Erfgoed dat dringend bescherming behoeft:

- Het element voldoet aan de algemene definitie van immaterieel cultureel erfgoed zoals gedefinieerd in artikel 2 van het Verdrag.
- Het element behoeft dringend bescherming, omdat zijn levensvatbaarheid gevaar loopt ondanks de inspanningen van de betrokken gemeenschap, groep of, indien van toepassing, individuen en staat/staten.
 - b. Het element moet buitengewoon dringend worden beschermd omdat het wordt geconfronteerd met ernstige bedreigingen waardoor niet kan worden verwacht dat het overleeft zonder onmiddellijke bescherming.
- Beschermingsmaatregelen worden uitgewerkt die de betrokken gemeenschap, groep of, indien van toepassing, individuen in staat stellen de praktijken en de overdracht van het element voort te zetten.
- Het element is genomineerd na de breedst mogelijke participatie van de betrokken gemeenschap, groep of, indien van toepassing, individuen en met hun vrije, voorafgaande en geïnformeerde toestemming.
- Het element is opgenomen in een inventaris van immaterieel cultureel erfgoed dat aanwezig is op het grondgebied/de grondgebieden van de indienende staat, zoals bepaald in artikelen 11 en 12 van het verdrag.
- In bijzonder spoedeisende gevallen is naar behoren overleg gepleegd met de betrokken staat/staten over de opname van het element in overeenstemming met artikel 173 van het verdrag.

Toetsingscriteria UNESCO voor de Representatieve Lijst:

- Het element voldoet aan de algemene definitie van immaterieel cultureel erfgoed zoals gedefinieerd in artikel 2 van het Verdrag.
- Opname van het element op deze lijst zal de zichtbaarheid en het bewustzijn van de betekenis van het immaterieel cultureel erfgoed helpen verzekeren en de dialoog aanmoedigen en zo de culturele diversiteit in de wereld weerspiegelen en getuigen van de menselijke creativiteit.
- Er worden maatregelen uitgewerkt die het element kunnen beschermen en promoten.
- Het element is genomineerd na de breedst mogelijke participatie van de betrokken gemeenschap, groep of, indien van toepassing, individuen en met hun vrije, voorafgaande en geïnformeerde toestemming.
- Het element is opgenomen in een inventaris van immaterieel cultureel erfgoed dat aanwezig is op het grondgebied/de grondgebieden van de indienende staat, zoals bepaald in artikelen 11 en 12 van het verdrag.

Toetsingscriteria UNESCO voor het Register van programma's, projecten en activiteiten die de principes en doelen van het verdrag het beste uitdragen:

- Het programma, het project of de activiteit houdt bescherming van immaterieel cultureel erfgoed in zoals gedefinieerd in artikel 2.3 van het Verdrag.
- Het programma, het project of de activiteit bevordert de coördinatie van de inspanningen voor het beschermen van immaterieel cultureel erfgoed op regionaal, sub-regionaal en/of internationaal niveau.
- Het programma, het project of de activiteit weerspiegelt de principes en doelstellingen van het Verdrag.
- Het programma, het project of de activiteit heeft effectief bijgedragen aan de levensvatbaarheid van het betrokken immaterieel cultureel erfgoed
- Het programma, het project of de activiteit wordt of is uitgevoerd met de participatie van de betrokken gemeenschap, groep of, indien van

toepassing, individuen en met hun vrije, voorafgaande en geïnformeerde toestemming.

Onze referentie
545069

- Het programma, het project of de activiteit kan, in voorkomend geval, dienen als een subregionaal, regionaal of internationaal model voor beschermingsmaatregelen.
- De indienende staat (staten), de uitvoerende organisaties en de gemeenschap, groep of, indien van toepassing, individuen zijn bereid samen te werken aan de verspreiding van voorbeeldpraktijken (*best practices*) indien hun programma, project of activiteit wordt geselecteerd.
- In het programma, het project of de activiteit komen ervaringen aan bod die onderhevig zijn aan een beoordeling van de resultaten ervan.
- Het programma, het project of de activiteit is vooral toepasbaar op de specifieke behoeften van ontwikkelingslanden.

Bijlage 2.
Tijdschema en procedure voor inschrijving van een voordracht

Onze referentie
545069

Fase 1: voorbereiding en indiening

31 maart jaar 1

Deadline voor de voordrachten. Vóór deze datum moeten de nominaties door het Secretariaat bij UNESCO zijn ontvangen. Dossiers die na deze datum zijn ontvangen worden onderzocht in de volgende cyclus.

30 juni jaar 1

Deadline voor het Secretariaat die de aanvragen heeft bekeken, inclusief de registratie ervan en ontvangstbevestiging. Als een dossier onvolledig is, wordt de lidstaat uitgenodigd om het dossier te completeren.

30 september jaar 1

Deadline waarop de lidstaat de ontbrekende informatie die is vereist om het dossier compleet te maken, moet hebben ingeleverd bij het secretariaat.. Dossiers die incompleet blijven, worden teruggestuurd naar de lidstaten die ze kunnen completeren voor een volgende cyclus.

Fase 2: Evaluatie

december jaar 1 - mei jaar 2

Evaluatie van de voordrachten door de Subsidiary Body (advieslichaam).

april - juni jaar 2

Bijeenkomst voor de uiteindelijke evaluatie door de Subsidiary Body.

Vier weken voor de bijeenkomst van het Comité

Het Secretariaat overhandigt de evaluatie-rapporten aan de leden van het Comité. De nominatiedossiers en de rapporten zijn daarna ook online beschikbaar voor consultatie door lidstaten.

Fase 3: Bestudering

November Jaar 2

Het Comité onderzoekt de nominaties en neemt zijn besluiten.

Bijlage 2

Samenstelling commissie immaterieel erfgoed

- Gerard Rooijakkers, *voorzitter*
- Monica Alkemade
- Mariel Peñaloza Moreno
- Astrid Weij
- Lotte Ravenhorst, *secretaris*

Bijlage 3

Overzicht geraadpleegde personen

- Hester Dibbits (Reinwardt academie)
- Andrea Imhof (Nationale UNESCO Commissie)
- Marc Jacobs (FARO Vlaanderen)
- Kitty Jansen (Museum Het Domein)
- Jan Jaap Knol (Fonds voor Cultuurparticipatie)
- Wim Manuhutu (historicus/ erfgoed specialist)
- Alice van Romondt (senior adviseur ministerie van Economische Zaken en Cultuur, Aruba)
- Rieks Smeets (zelfstandig adviseur)
- Ineke Strouken/Albert van der Zeijden (VIE)

Bijlage 4

Overzicht nationale inventaris

Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed in Nederland 2012-2013

001	Bloemencorso Zundert
002	Boxmeerse Vaart
003	Sint Maartensviering in Utrecht
004	Krulbollen in Zeeuws-Vlaanderen
005	Driekoningenzingen in Midden-Brabant
006	Draaksteken in Beesel
007	Frieshoutsnijwerk in De Knipe
008	Bloemencorso Eelde
009	Het ambacht van handmatig klompen maken
010	Papierknipkunst
011	Sjaasberggank in Valkenburg
012	Het ambacht van molenaar
013	Bloemencorso Vollenhove
014	Brabantsedag in Heeze
015	Prijdsansen in Nieuw-Vossemeer
016	Valkerij
017	Hindelooper cultuur
018	Schoonrijden op de schaats
019	Het ambacht van diamantbewerker
020	Fruitcorso Tiel
021	Bloemencorso Valkenswaard
022	Paardenmarkt Vianen
023	Jas de Keistamper in Boxtel
024	Papierscheppen in Utrecht
025	Staphorster stipwerk
026	Bloemencorso Lichtenvoorde
027	Midwinterhoornblazen in Gelderland en Overijssel
028	Hennakunst
029	Allerzielen
030	Wecken
031	Koningsdag
032	Circuscultuur
033	Bovenstemzingen bij psalmen in Genemuiden
034	Oud Limburgs Schuttersfeest
035	Tradities Brabantse Schuttersgilden
036	Machinaal klompen maken
037	De 4daagse in Nijmegen
038	De Acht van Chaam
039	Passiespelen in Tegelen
040	Het ambacht van Goudse kleipijp maken
041	Volksfeest Winterswijk

042	Chanoeka
043	De tradities van het Stadsgilde Sint Catharina in Weert